

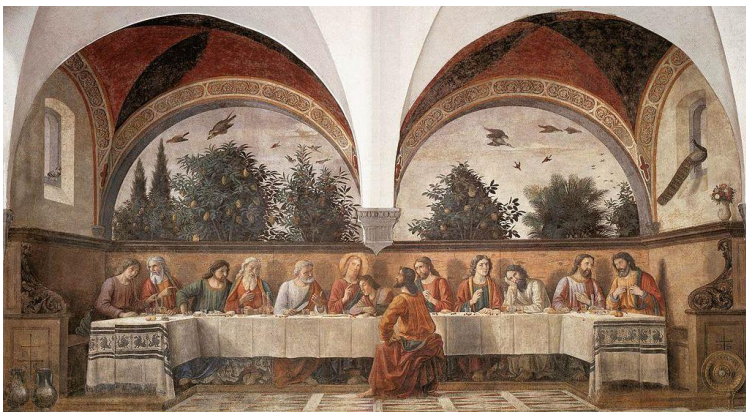

**Kroniek nr 41: van “Innemend Italië” op 782 ex.
Mijmeringen, bedenkingen, mededelingen, schrijfsels...**

ULTIMA CENA (1)

Vandaag is het precies 527 jaar geleden dat de renaissanceschilder Domenico Ghirlandaio in Firenze gestorven is. Hij werd begraven in de Santa Maria Novella. Alhoewel de kerk aardig wat werken van grote namen herbergt, is de Santa Maria bij heel wat shoppers meer bekend omwille van zijn *farmacia* in de Via della Scala. In oorsprong bestaat deze reeds sinds het begin van de 13de eeuw en wordt ze aanzien als de oudste farmacie van Europa. Eenmaal we onze *crema da barba* hebben aangekocht nemen we opnieuw onze tijd voor wat cultuur.

Een van de eerste werken die we ooit van Ghirlandaio aanschouwden was zijn *Laatste Avondmaal* in de Ognissanti van de Toscaanse hoofdstad. De kerk ligt aan het gelijknamige pleintje langs de Arno. De ligging buiten het historisch centrum zorgt er voor dat het weinig toeristen trekt. Hier moet je dus niet aanschuiven noch reserveren om het Laatste Avondmaal van Domenico Ghirlandaio te aanschouwen in tegenstelling tot bij het beroemde *Ultima Cena* van Leonardo Da Vinci in Milaan.

bevonden zich onder andere Charlie Chaplin, Sofia Loren en Madonna. Om van de adellijke gasten nog te zwijgen.

In die buurt zijn er trouwens ook minder hotels die zich richten op de doorsnee toerist. Op het plein vind je wel het Westin Excelsior (vroegere Palazzo Bonaparte) en de St. Regis (Palazzo Giuntini) maar die trekken eerder de beau monde aan die er per nacht meer betaalt dan hetgeen wij in een ganse week in Firenze spenderen. Bij die illustere klanten

Ghirlandaio bracht zijn *Laatste Avondmaal* aan op de verste wand van de vroegere eetzaal van het convent, verbonden aan de Ognissanti. De scène maakt als het ware deel uit van de refter waardoor de geestelijken samen met Jezus en de apostelen de maaltijd delen. De compositie verschilt in niets in vergelijking met tal van andere werken uit die periode die hetzelfde verhaal uitbeelden. De figuur van Judas wordt als enige opzichtig en eenzaam aan de voorkant van de tafel afgebeeld.

In de zaal is zelfs een voorontwerp van de muurschildering te bezichtigen. Nadat de kunstenaar het werk in 1480 voltooid had kreeg hij reeds de opdracht om ook in het klooster van San Marco een identiek tafereel in de refter aan te brengen. Dit gebeurde in 1486 en is er nog steeds te bewonderen.

AMERIGO VESPUCCI

In de kerk zelf vinden we tal van verwijzingen naar de familie Vespucci die in de buurt woonde. De beroemdste telg is onmiskenbaar Amerigo, de ontdekkingsreiziger die zijn naam schonk aan het nieuwe continent. Er wordt zelfs beweerd dat ook hij hier zijn laatste rustplaats heeft gevonden. Maar dit stuit toch op enkele vraagtekens. Voor eerst is Amerigo Vespucci gestorven in Sevilla maar de datum op de grafsteen vermeldt 1471. We weten onderhand dat men in die tijd nogal durfde te zeulen met lijken van beroemde inwoners maar dit zou toch wel erg straf zijn. Klarheid komt er als we vernemen dat de grootvader van de zeevaarder dezelfde naam droeg.

Voor de liefhebbers van heraldiek: de vorm van dit schild is typisch voor de 15de eeuw in Italië en wordt aangeduid als *a testa di cavallo*, of een *paardenkopschild*. Het wapen bestaat uit een veld van keel (rood) met een schuinbalk van azuur (blauw) beladen met 10 wespen van goud (*vespa* betekent *wesp* in het Italiaans). De kenner zal onmiddellijk opmerken dat hier fraai gezondigd wordt tegen de wetten van de heraldiek. Twee kleuren op elkaar kunnen niet. Het aantal wespen staat evenmin vast.

Ook de befaamde Florentijnse kunstschilder Sandro Botticelli was van de wijk Ognissanti en ligt dan ook hier begraven. Ook voor hem ligt er een gedenksteen in de vloer. Het is wel eventjes zoeken want hij wordt er vermeld met zijn echte familienaam Filipepi. Het wapenschild van de familie Filipepi: een leeuw van goud, in de rechterhand een steekpasser met de punten omhoog, van hetzelfde op een veld van azuur.

Terug naar ons onderwerp: in Firenze is het thema van het *Laatste Avondmaal* op zijn minst nog vijftwintig maal aan te treffen. In de refter van het voormalige klooster van Sant'Apollonia, het huidige Museo del Cenacolo, is de compositie van Andrea del Castagno identiek aan deze van Ghirlandaio. Deze fresco dateert echter van ca 1450 en is dus 30 jaar ouder dan deze in de Ognissanti. De oudste in Firenze daarentegen is deze van Taddeo Gaddi in de Santa Croce (1355). In beide afbeeldingen bevindt Judas zich ook als enige vóór de tafel.

GIOTTO EN AARDBEVINGEN

Een halve eeuw daarvoor (ca 1303) kreeg Giotto de opdracht om in Padova de Cappella degli Scrovagni volledig van fresco's te voorzien. In 39 taferelen wordt het leven van Jezus afgebeeld. Een Laatste Avondmaal mag dan uiteraard niet ontbreken. Giotto kan de gebeurtenis in zijn geheel afbeelden door als het ware twee muren weg te laten zodat we een duidelijke inkijk krijgen. Opvallend is de compositie. Allen zitten ze rondom de tafel. Het tafereel toont het ogenblik waarop Jezus zijn verrader aanduidt. Het is de persoon links vooraan die tegelijkertijd met Jezus zijn hand aan de schotel houdt.

In de loop van de jaren zijn de aureolen van de apostelen verkleurd van zilver naar zwart. Het lijkt alsof deze van Judas vaag begrensd is, dit in tegenstelling tot deze van de andere apostelen. Het goud van de aureool van Jezus heeft mooi zijn kleur behouden.

Een nog oudere afbeelding van een *Ultima Cena* troffen we ooit aan in het kleine kerkje van de Santa Maria ad Cryptas in Fossa, ten zuiden van L'Aquila. Deze dateert van 1285. Het is een heel naïeve voorstelling waar het eigenlijk zoeken is naar de Christusfiguur. Er staan 12 personen achter de lange dis die voor eenmaal redelijk rijk gevuld is. Helemaal links treffen we de hoofdfiguur aan. Judas is het (kleine) mannetje dat zich schichtig probeert uit de voeten te maken. Aan de voorzijde van de tafel verdwijnt hij uit het tafereel. Hij is ook de enige zonder aureool.

Deze kapel confronteert ons met een volledige bijbelcyclus. Jammer genoeg werd ook Fossa zwaar getroffen door de aardbeving van 2009. In 2014 was de restauratie van de fresco's volop aan de gang maar een jaar later vonden we het kerkje totaal verlaten, nog steeds stevig ingesnoerd door de spanbanden. Ook de zware houten steunberen moesten het gebouw nog ondersteunen. Blijkbaar zijn de restauratiewerken vandaag beëindigd. Alle redenen zijn goed om nogmaals naar de Abruzzes te vertrekken.

*Alle foto's komen uit Wikipedia, behalve deze met het wapenschild van de Vespucci's. Deze is een eigen foto. Ook van het schilderij van Ghirlandaio beschikken we over eigen materiaal maar de kwaliteit is ondermaats.

In Fossa stond het interieur nog volledig in de steigers. We waren al heel tevreden dat de restaurateurs ons binnen lieten.

Marc Vandenbon
Auteur van "Innemend Italië"
marc.vandenbon@telenet.be
www.innemenditalie.be

Avondvullende voordrachten:

- Rome, andere paden
- Innemend Italië

Info op aanvraag

